

конкретних заходів соціально-економічної політики, спрямованих на подолання цього негативного явища.

IV. Висновки. Визначення межі бідності є питанням як політичного, так і економічного характеру. Звичайно, не можна ігнорувати можливості бюджету надавати матеріальну підтримку незаможним членам суспільства. Але визначальну роль відіграють діючі в суспільстві установки. Зокрема, ліберальна модель передбачає максимальну орієнтацію населення на власні сили й дуже обмежену допомогу працездатним людям. А соціально орієнтована модель, навпаки, поширює опіку на значно ширші верстви. У цьому контексті встановлення офіційної межі бідності в Україні набуває особливої ваги.

Необхідно також взяти певних заходів для скорочення майнової нерівності шляхом проведення гнучкої податкової політики, стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу, упровадження системи раціональних соціальних трансфертів, легалізації тіньової економіки і незареєстрованих доходів.

Ще однією необхідною умовою для подолання бідності в Україні є реформування системи соціального захисту, направлене на посилення її адресності і пов'язане з регулюванням величини гарантованого мінімального доходу.

Державна соціальна політика, орієнтована на підвищення рівня життя всіх верств населення, повинна поставити перед собою завдання підтримки стабільного економічного розвитку як забезпечення реального зростання виробництва, поліпшення ситуації на ринку праці, стримування інфляційних процесів, ефективне використання коштів бюджету і позабюджетних фондів. Підвищення рівня життя повинно бути метою і водночас пріоритетним напрямом суспільного розвитку, а в орієнтованому на людський розвиток суспільстві воно набуває особливого значення.

УДК 331.556

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ

Проаналізовано вплив міжнародної трудової міграції на розвиток країн-донорів та країн-реципієнтів робочої сили. Розглянуто її економічні наслідки на макро і мікрорівнях.

1. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом / Васильченко В. С., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 403 с.

2. Гордей О. Д. Фінансова оцінка суспільного добробуту. / Гордей Оксана Дмитрівна // Фінанси України. – 2001. – №7. – С. 41–47.

3. Дані сайту Державного комітету статистики за 2009 – 2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Звіт ПРООН з людського розвитку 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org/crimea.ua/news_detail.php?id=137&locale=uk

5. Звіт ПРООН з людського розвитку в Україні. Людський розвиток і європейський вибір України. – К. 2008.

6. Лугинін О. Є. Статистика національної економіки та світового господарства: Навчальний посібник / Лугинін О. Є. – К.: 2006. – С. 400–401.

7. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / Мандибура Віктор Омелянович – К.: Парламентське видавництво, 1998. – 256 с.

8. Пищуліна О. М. Диференціація населення за рівнем доходу та ефективність інституційної організації механізмів його перерозподілу в Україні [Електронний ресурс] / Пищуліна О.М. // Стратегічні пріоритети 2007 – №2(3). Режим доступу до журналу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryog/3.13.pdf>.

9. Прोजитковий мінімум уряд налаштований максимально наблизити до реалій сьогодення – перший заступник міністра праці Павло Розенко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www/mlsp.gov.ua>

10. Сергій Сорока. Ніби і не ледарі, і могли би жити... [Електронний ресурс] <http://www.pravda.com.ua>

11. Україна для людей. За останній рік пересічні українці збідніли на 10%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/news_uu.php?id=9827

12. Соціальний аспект продовольчої безпеки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/agro/pub/ua/P2003_01_045_03.pdf

13. Забезпечення рівних можливостей та прав дітей в умовах зростання ризиків бідності населення. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2009 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ditu.gov.ua/docs/dop-2010.pdf>

In the article the theoretical base of category «standard of living» are considered. The features of standard of living of population of Ukraine by economic, social and demographic indicators is carried out.

Романюк Т. М.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, глобальна економічна криза, грошові перекази мігрантів, споживання, заощадження, доходи домогосподарств, людський розвиток.

I. Вступ. Можливості в світі розподілено вкрай нерівномірно. Це нерівність є головним стимулом для переміщення людей, що несе в собі величезний потенціал для людського розвитку. Понятійне окреслення розвитку як сприяння свободі людей жити тим життям, яке вони самі обирають, визнаючи мобільність в якості необхідного компонента цієї свободи. Однак міграції передбачають компроміси як з боку тих, хто їде, так і з боку тих, хто залишається.

Міграція є проявом волі індивіда подолати всі негаразди і домогтися кращого життя і розвитку. Сьогодні в результаті глобалізації і досягнень у сфері зв'язку та транспорту значно збільшило кількість людей, які прагнуть і здатні переміститися в інші місця.

Наступила нова ера та відкрила нові можливості і одночасно поставила нові проблеми перед суспільствами в усьому світі. Вона також висвітлила очевидний зв'язок між міграцією та розвитком, а також можливості, які вона надає для обопільного розвитку, тобто послідовного поліпшення економічних і соціальних умов у країнах походження і призначення.

II. Постановка завдання. Динаміка народонаселення і реструктуризація економік сприяють більш чіткому усвідомлення особами, відповідальними за прийняття рішень, ключової ролі, яку відіграють міжнародні мігранти в задоволенні попиту на робочу силу в секторах і в підтримці міжнародних мереж, необхідних для функціонування глобальної економіки. У результаті зростає кількість урядів, які усвідомлюють той факт, що міжнародна міграція є невід'ємною частиною процесу розвитку і функціонування сучасних економік. Однак у результаті фінансової кризи, що почалася в 2008 році, і наступного за ним економічної кризи відбулося зростання безробіття в глобальних масштабах, особливо в розвинених країнах, які є основними пунктами призначення для міжнародних мігрантів, що знижує рівень очікувань щодо майбутніх тенденцій у галузі міжнародної міграції.

Згідно з «Рекомендаціями щодо статистичних даних про міжнародну міграцію» (1998 р.)

Відділу ООН за статистикою, особами, які перебувають в довгостроковій міграції, вважаються особи, які переїхали в країну, яка не є для них країною постійного проживання, на термін не менше 1 року, таким чином, країна призначення фактично стає для них новою країною постійного проживання. Особами, що знаходяться в короткостроковій міграції, вважаються особи, які переїжджають в країну, яка не є для них країною постійного проживання, на термін не менше 3 місяців, але не більше 1 року, крім випадків, коли переїзд пов'язаний з відпочинком, відпусткою, відвідуванням друзів і родичів, з комерційними цілями, лікуванням, паломництвом¹.

Терміни перебування іноземців в країні, після закінчення яких вони вважаються мігрантами, в різних країнах різні (Lemaitre, Liebig, and Thoreau 2006). Наприклад, згідно з визначенням ООН, іноземні студенти, що проходять навчання в країні протягом більше 1 року, повинні вважатися мігрантами.

У глобальних масштабах чисельність міжнародних мігрантів в 2010 році оцінюється на рівні 214 млн чоловік у порівнянні з 195 мільйонами у 2005 році. Жінки становлять 49 відсотків загальної їх кількості. Шість з десяти міжнародних мігрантів (128 мільйонів) сьогодні проживають у розвинених країнах і більшість з них (74 мільйони) є вихідцями з країн, що розвиваються. Хоча економічна криза уповільнила темпи зростання чисельності міжнародних мігрантів у розвинених країнах, їх загальна кількість продовжує зростати: на 12,8 мільйона чоловік в період 2000-2005 років і на 10,5 мільйона чоловік в період 2005-2010 років [1].

III. Результати. Уповільнення міграційних потоків в розвинені країни в результаті економічної кризи підтверджують дані опубліковані Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у виданні «2010 International Migration Outlook» («Огляд міжнародної міграції, 2010 рік»). За період 2007-2008 років кількість довготривалих іммігрантів, прийнятих державами – членами ОЕСР, скоротилося на 6 відсотків, а тимчасової трудової міграції – на 4 відсотки, і подальше зниження тривало протягом 2009 року. [2].

Циклічний спад економіки істотним чином вплинув на зайнятість чоловіків-мігрантів, оскільки вони, як правило, зосереджені в найбільш уражених секторах економіки, включа-

¹ UN Statistics Division 1998.

ючи будівництво, переробну промисловість та фінанси.

У результаті кризи знизилася також співвідношення між працюючими мігрантами та місцевим населенням, і до кінця 2009 року рівень зайнятості мігрантів був як мінімум на 7 процентних пунктів нижче, ніж серед місцевого населення в Австрії, Бельгії, Угорщини, Німеччини, Данії, Нідерландах, Норвегії, Франції та Швеції. У Бельгії працевлаштовані були тільки 53 відсотка економічно активних мігрантів, а в Іспанії і Франції роботу мали тільки 58 відсотків. У Сполучених Штатах зайнятість серед мігрантів знизилася на 1,4 мільйона чоловік в період 2007-2009 років, а в Іспанії в період 2008-2009 років – майже на 300 000 чоловік [2].

Зростання безробіття, як правило, веде до навантаження у вигляді обмеження притоку іноземних робітників. Для адаптації цього потоку до перемінних умов уряди приймаючих країн використовують наступні механізми:

- зниження кількісних квот;
- прийняття більш жорстких процедур перевірки ринків робочої сили;
- обмеження можливостей для мігрантів змінювати свій статус або продовжувати дозвіл на роботу;
- застосування додаткових умов щодо недискримінаційних потоків;
- сприяння зворотній міграції.

Тим не менш притік мігрантів триває, і, оскільки значна більшість мігрантів, що живуть за кордоном, емігрували кілька років і десятиліть тому, вони добре закріпилися в країнах призначення і навряд чи повернуться до своїх країн походження з-за кризи. Корисність кваліфікованих мігрантів для приймаючої країни загальноновизнана, малокваліфіковані робітники-мігранти всупереч існуючій полеміці також вносять свій істотний внесок у сукупну ринкову вартість кінцевих товарів і послуг в країні-ребування.

Грошові перекази є найбільш відчутною вигодою від міжнародної міграції для країн донорів робочої сили. Згідно даних Всесвітнього банку, в 2010 році найбільшими країнами за обсягом отримуваних переказів від мігрантів були Індія (\$ 55 млрд.), Китай (\$ 51 млрд.), Мексика (\$ 22,6 млрд.), Філіппіни (\$ 21,3 млрд.),

Франція (\$ 15,9 млрд.), а основними донорами цих приватних трансфертних платежів є США (\$ 48 млрд.), Саудівська Аравія

(\$ 26 млрд.), Швейцарія (\$ 20 млрд.), Росія (\$ 19 млрд.), Німеччина (\$ 16 млрд.),

Італія та Іспанія по \$ 13 млрд., та Люксембург (\$ 11 млрд.) (рис. 1.1; 1.2), що також є лідером серед країн відправників у відсотках від ВВП (20%).

Одна з важливих функцій грошових переказів полягає в тому, що вони дозволяють урізноманітнити джерела доходу і страхують сім'ї від важких наслідків таких проблем, як хвороби або більш масштабні потрясіння, пов'язані з економічними спадами, політичними конфліктами або мінливостями клімату.

Наслідки зовнішньої трудової міграції, необхідно синтезувати на таких концептуальних рівнях:

- макроекономічному – вплив міграції на такі макроекономічні показники, як:
  - рівень безробіття;
  - рівень зайнятості;
  - темпи інфляції (особливо інфляції сукупного попиту, що є наслідком нерівномірного збільшення грошової маси в економіці, не підкріпленої національним виробництвом);
  - показники економічного зростання;
- мезоекономічному – вплив міграції на окремі регіони чи сектори економіки:
  - зростання попиту на окремі види товарів і послуг (особливо споживчого призначення);
  - регіональні індекси споживчих цін, регіональний ВВП, структура сукупних доходів і витрат;
- мікроекономічному – поведінка для окремих суб'єктів ринку, зокрема, домогосподарств:
  - рівень доходів домогосподарств та структура їхнього споживання та заощадження;
- індивідуальному – для окремих громадян:
  - вплив статевікових та освітньо-кваліфікаційних характеристик трудових мігрантів на рівень їхніх доходів в країнах працевлаштування;
  - вплив досвіду роботи за кордоном на здобуття вмінь та навичок, розширення мовно-культурного світогляду як інвестиція в розвиток людського потенціалу;
  - збільшення чисельності студентів, котрі навчаються на умовах оплати.

Дослідження впливу грошових переказів на довгострокове економічне зростання свідчить про те, що такий вплив залежить від локальних інститутів і загальної стратегії розвитку. Самі по собі грошові перекази не можуть усунути структурні проблеми в галузі економіч-

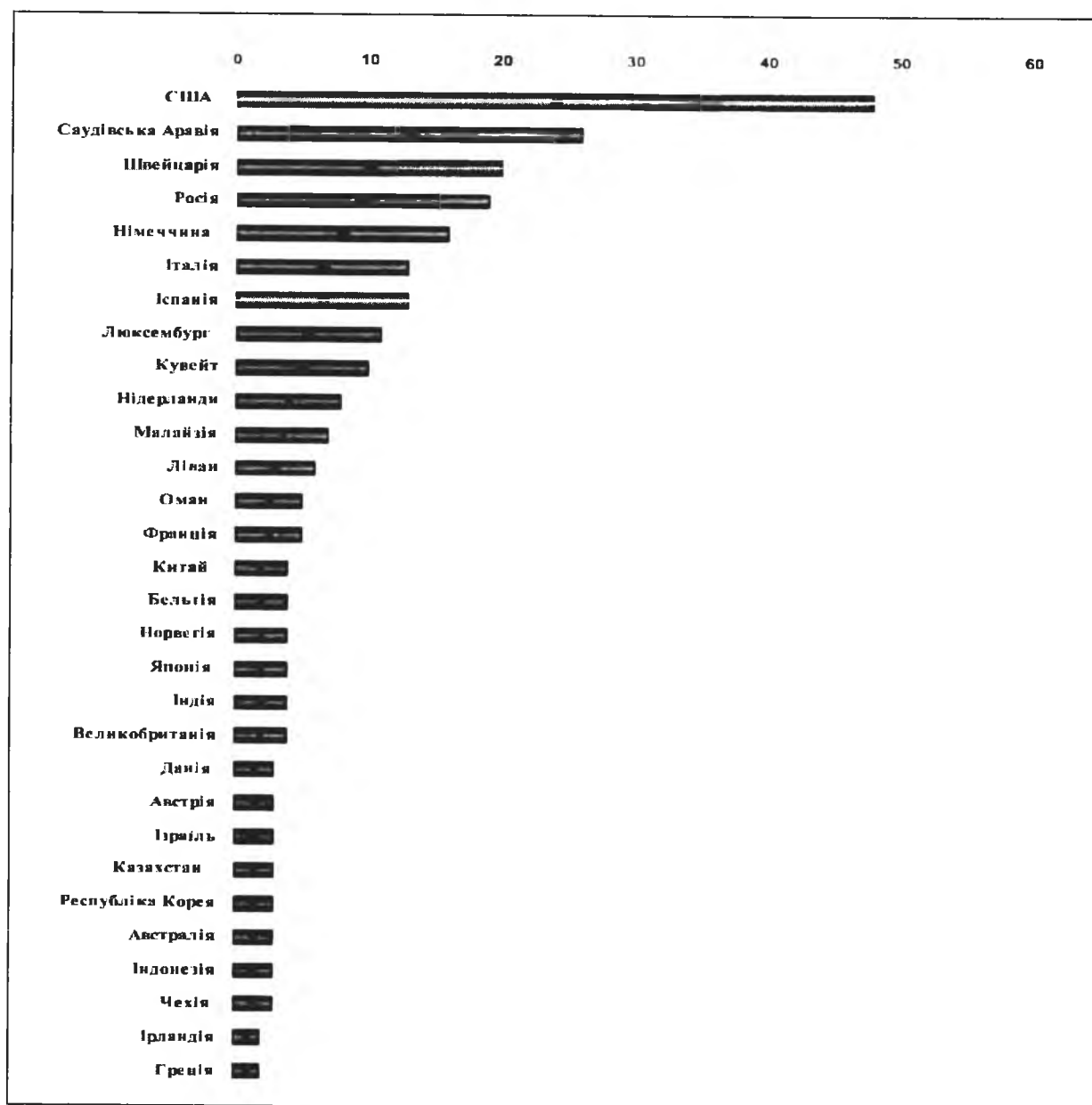

Рис. 1.1. Основні країни-відправники грошових переказів в 2009 році (в млрд. дол. США) [3, с. 28]

ного зростання, соціальних перетворень та покращення системи управління, які характерні для багатьох країн з низьким рівнем розвитку людського потенціалу. Тим не менш міжнародна міграція може закласти основу для поширенню знань, інновацій і поглядів, які можуть сприяти розвитку. Викликані міграцією зміни соціального і культурного характеру можуть серйозно вплинути на підприємницьку діяльність, суспільні норми і політичні перетворення, а такі процеси найчастіше приносять реальні плоди через кілька поколінь.

Привабливі інвестиційні можливості в країнах походження мігрантів можуть сприяти руху грошових переказів для стимулювання виробництва і зайнятості. Більш того, для трудящих-

мігрантів дуже важливим є те, що переказ грошових коштів відбувається рентабельним і безпечним шляхом і що вони не повинні бути об'єктом політики і маніпулювання у використанні цих переказів.

Існують певні перешкоди, які необхідно подолати, для того, щоб мігранти і їх сім'ї і економіка в цілому могли отримувати користь від таких фінансових ін'єкцій. По-перше, як правило, інвестиційні альтернативи мінімізовані для домогосподарств. По-друге, існують достатньо сприятливі умови на ринку грошових переказів. Послуги, що надаються, можуть бути ненадійними, а ринки можуть бути монополізованими і непрозорими. Високі операційні витрати на грошові перекази означають втра-

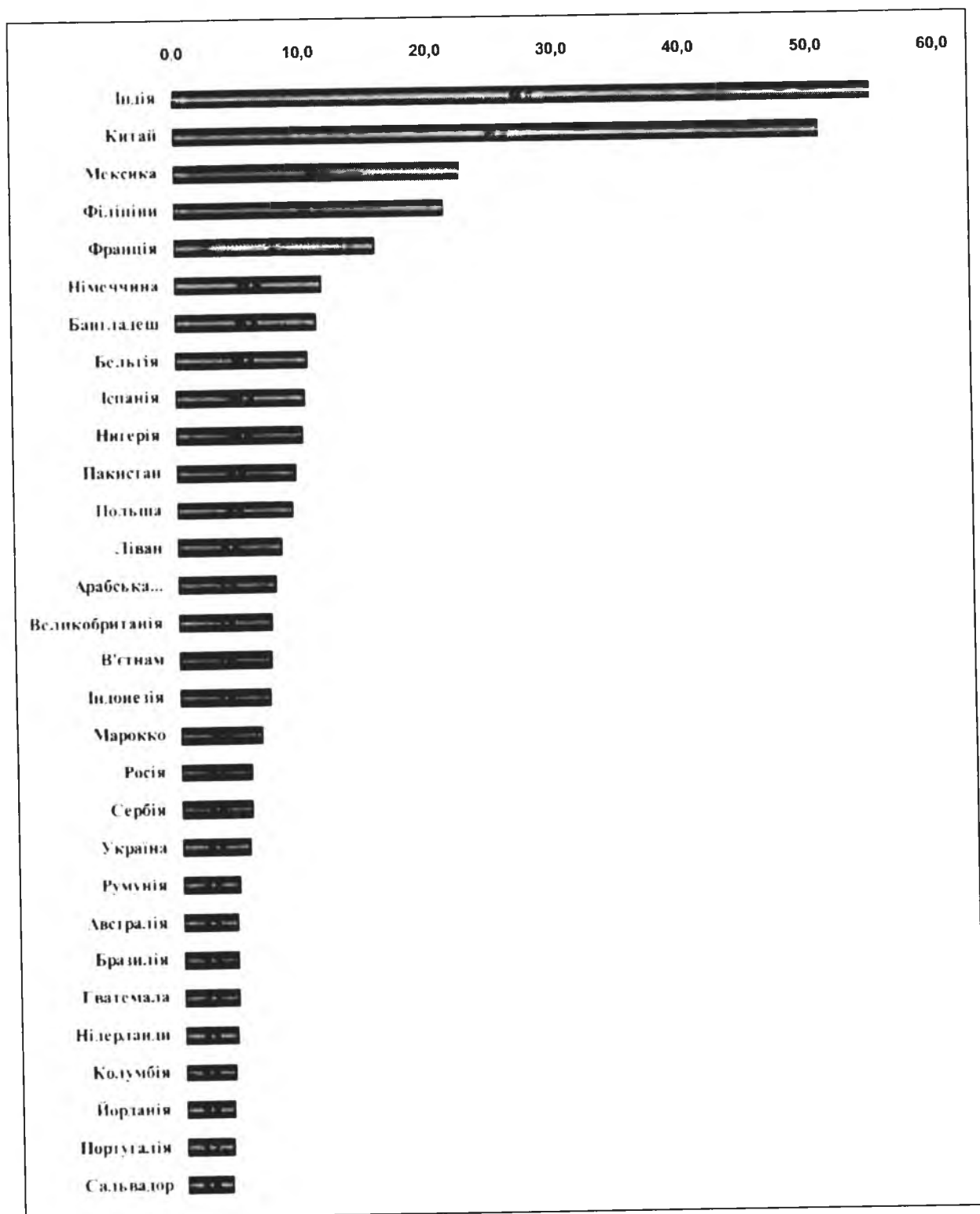

Рис. 1.2. Країни з найбільшим об'ємом грошових переказів в 2010 році (в млрд. дол. США) [3, с. 26]

ти для працюючих. По-третє, деякі уряди вводять дорогі механізми переказу грошей або навпаки, обмежують вільний вибір мігрантами каналів переказу грошей.

Згідно поширеній думці, малокваліфіковані мігранти, заповнюючи вільні робочі місця, витісняють місцевих працівників і сприяють зниженню заробітної плати. Виражається також за-

непокоєння з приводу того, що приплив мігрантів веде до зростання злочинності, підвищення навантаження на сферу послуг і загрожує соціальному і культурному єдності приймаючої нації. Однак ці тривоги часто перебільшені.

Хоча деякі дослідження показують, що в певних обставинах мігранти можуть чинити не-

гативний вплив на місцевих працівників аналогічної кваліфікації, цілий ряд фактів свідчить, що цей ефект в основному є незначним, а в деяких випадках повністю відсутня.

IV. Висновки. Мігранти сприяють зростанню національного виробництва при незначних втратах для місцевого населення. Можливий прояв більш широкого позитивного ефекту, коли, наприклад, залучення мігрантів для догляду за дітьми дозволяє їхнім матерям – місцевим жителям працювати поза помешканням. В процесі оволодіння мовою та іншими навичками, необхідними для отримання більших доходів, багато мігрантів інтегруються в суспільство, що робить острахи щодо сьогоднішніх новоприбулих мігрантів невиправданими,

У країнах походження мігрантів наслідки їх переміщення виражаються у зростанні доходів і споживання, покращення освіти і охорони здоров'я, а також в загальному підвищенні рівня культури та побуту. Міграція зазвичай приносить позитивні результати, перш за все у формі грошових переказів, які присилаються найближчим членам сім'ї. Однак вигоди від міграції відчуються і в більш широкому плані: у міру витрачання грошових переказів (а отже, створення нових робочих місць для місцевих жителів), а також у формі поведінкових змін, які відбуваються в результаті впливу ідей, принесених з-за кордону.

Характер і поширеність цих наслідків залежать від того, хто саме їде, якою мірою ці люди домагаються успіху за кордоном і чи зберігають вони зв'язок зі своїми родичами вдома шляхом переказів капіталу, передачі знань та ідей. В силу того що з деяких регіонів мігранти виїжджають великими групами, ефект на рівні громад, як правило, може відчуватися сильніше, ніж на національному рівні. Однак у довгостроковій перспективі наслідки, викликані переміщеннями людей, можуть впливати на соціальні норми і класову структуру всієї країни.

У багатьох країнах, що розвиваються міграція – це сімейна стратегія, спрямована на покращення перспектив не тільки мігранта, але і всієї його сім'ї, включаючи далеких родичів. У нагороду за підтримку міграції сім'я може розраховувати на фінансові надходження, коли мігрант влаштується на новому місці – як правило, грошові перекази значно перевищують початкові витрати або очікувані заробітки мігранта в країні походження. Цими трансфер-

тами сім'я може скористатися для фінансування інвестицій, а також для задоволення повсякденних споживчих потреб.

Незважаючи на цю фінансову віддачу, довгострокова розлука зазвичай буває болісним рішенням, що передбачає значну емоційну втрату, як для мігранта, так і для родичів, що залишилися на батьківщині.

Іноді відтік висококваліфікованих кадрів, особливо з таких сфер як освіта або медицина, розглядається як негативне явище. Тим не менш, навіть якщо це так, найкращою відповіддю є політичні заходи, звернені до глибинних структурних проблем, таких як низька зарплата, незадовільне фінансування та слабкі інститути. Покладання провини за від'їзд висококваліфікованих працівників не виправдовує ситуацію, а обмеження на їх мобільність, найімовірніше, будуть контрпродуктивними, не кажучи вже про те, що вони суперечать основному праву людини залишати свою країну.

Міграція приводить до різноманітних наслідків як для самих мігрантів, так і для інших людей, і всі ці наслідки мають принципово важливе значення для оцінки загального ефекту від міграції. Безпосередній вигравш зазвичай дістається сім'ям, які мають у своєму складі членів, що переїхали в інші райони країни або за кордон. Але вигоди можуть носити і більш широкий характер, при тому що побоювання тієї спільноти, яку залишають мігранти, що їх від'їзд стане для нього втратою, зберігаються. Що стосується наслідків для місць призначення, то тут люди часто оцінюють міграцію негативно, оскільки побоюються, що новоприбулі займуть їхні робочі місця, стануть тягарем для системи соціального забезпечення, створять напруженість у суспільстві і навіть підвищать рівень злочинності. В дійсності ці поширені побоювання перебільшені і часто не мають під собою підстав.

Циклічний спад економіки і масові звільнення зачіпають мільйони працівників, у тому числі мігрантів. Нинішній економічний спад повинен бути використаний як можливість прийняття нового курсу щодо мігрантів – такого, який приносить би користь працівникам як на батьківщині, так і за кордоном, і водночас не допустив би повернення до протекціонізму.

Міжнародна міграція, навіть вміло керована, не еквівалентна національній стратегії розвитку людського потенціалу. Еміграція не здатна сформулювати перспективи розвитку для всієї

нації. У кращому випадку міграція – це шлях, який доповнює більш загальні локальні і загальнонаціональні зусилля зі скорочення бідності та підвищення людського потенціалу.

1. «Trends in international migrant stock: the 2008 revision», United Nations database, POP/DB/MIG/Rev.2008.

2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.oecd.org/els/migration/imo

3. Диліп Рата, Санкет Мохантра, Ани Силвал. Міграція и денежные переводы: цифры и факты – 2011

/ Отдел Всемирного банка по оценке перспектив развития. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.worldbank.org/prospects/migrationandremittances

Influence of international labour migration on development of countries-donors and countries-recipients of labour force is analysed. Economic consequences are considered on macro and microlevel.

Probed intercommunication of global economic crisis with reduction of employment of migrants, so related to it migration of capital and social consequences.

УДК 331.101.262:314

Король В. С.

ДЕМОРОЗВИТОК – ПРИРОДНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Визначено роль деморозвитку у формуванні людського потенціалу нації та регіонів, тенденції розвитку населення, основні аспекти політики народонаселення.

Ключові слова: деморозвиток, народонаселення, людський потенціал.

I. Постановка проблеми. Стратегічною метою в Україні визначено побудову гуманного, демократичного суспільства з опорою на загальнолюдські цінності. У зв'язку з цим неабиякого значення набуває питання якнайповнішого пізнання людського потенціалу в усіх його проявах. У практичному ж плані йдеться про нагальну необхідність кожного суспільства нарозшувати та ефективно використовувати власний людський, у т. ч. інтелектуальний, потенціал. А тим часом на шляху відтворення та подальшого використання людського потенціалу стоять численні перешкоди об'єктивного та суб'єктивного характеру. Особливо істотними є бар'єри, що гальмують поступальний рух суспільств перехідного типу, до яких належить і українське. Серед них, у першу чергу, необхідно відзначити несприятливі тенденції сучасного демографічного розвитку. Загалом, у багатьох країнах з перехідною економікою економічна і демографічна кризи тісно пов'язані між собою і посилюють одна одну.

З метою недопущення некерованості та стихійності деморозвитку в Україні повинна проводитись виважена, цілеспрямована демографічна політика, метою якої є припинення зменшення чисельності населення, орієнтація на пріоритетне значення якісних характеристик

людського потенціалу, спроможних забезпечити досягнення цілей і завдань подальшого прогресивного розвитку суспільства. Впровадженню в життя такої політики повинен передувати всебічний аналіз сучасних особливостей деморозвитку країни та її регіонів. Такий аналіз тим більше необхідний тому, що за всіх умов носієм і продуцентом людського потенціалу, завдяки якому і створюється національне багатство, завжди виступає народонаселення як своєрідна біосоціальна система з домінуванням у ній соціального.

Народонаселення, будучи специфічним системним формуванням, здавна приваблювало об'єкт дослідження не тільки власне демографів, але й представників інших суспільствознавчих наукових дисциплін, що розглядали цей феномен з властивої для них точки зору. Домінуючою, однак, завжди залишалась точка зору, згідно з якою народонаселення розглядається як найвагоміший чинник суспільного розвитку.

Особлива роль народонаселення в економічному і соціальному розвитку визначається тим, що воно є суб'єктом і об'єктом людської життєдіяльності. Керуючись передусім власними потребами, населення є як творцем, так і споживачем відповідних благ. Іншими словами, виробник і споживач виступають у тісному взаємозв'язку.

II. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сам термін «народонаселення» вперше ввів у обіг французький вчений А. Гійяр, який у 1855 р. опублікував книгу «Елементи статистики людини, або порівняльна демографія». В найзагальнішому вигляді народонаселення визначається як складна, порівняно стійка су-